

Аметка Ф. А.

ПРОБЛЕМА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСТРАДИЦІЇ

Права людини та їх дотримання, були завжди об'єктом пильної уваги вчених, філософів, юристів, починаючи із стародавніх часів, але й на сучасному етапі розвитку суспільства, ця проблема не втратила своєї актуальності. Світова спільнота, досягнувши високого рівня цивілізації, прийняла безліч міжнародно-правових документів, що містять стандарти поведіння з правопорушниками, було створено безліч міжнародних органів по захисту прав людини. Втім практика свідчить, що ці заходи не завжди є гарантією дотримання прав людини, особливо тривожна ситуація склалася в місцях позбавлення волі. Надзвичайної актуальності набула проблема дотримання прав людини під час здійснення екстрадиції.

Необхідність вивчення даної теми обґрунтовується також і ступенем дослідження зазначеної проблеми. У вітчизняній науці питанню дотримання прав людини під час екстрадиції приділено недостатньо уваги, оскільки вчені більш розглядали різноманітні аспекти безпосередньо процедури екстрадиції. Лише побічно, в контексті боротьби з міжнародною злочинністю, свою увагу до видачі правопорушників звертали такі вчені як І.І.Лукашук, А.В. Наумов, Ю.М. Ткачевський, Л.Н. Галенська, В.П. Панова.

Важливість дослідження зазначеної теми обґрунтовується не тільки прагненням України побудувати правову державу, інтегруватися в європейське співтовариство, і зміцнити виконання європейських цінностей, зокрема дотримання прав людини, але і відсутністю належного регулювання процесу екстрадиції у вітчизняному законодавстві, що обумовлює не тільки теоретичну, але і практичну значущість цієї теми.

Проблема видачі злочинців є одним зі складних інститутів міжнародного права, тому що безпосередньо зачіпає суверенітет та юрисдикцію держав. Видача правопорушника, як акт правової допомоги складається з юридичних дій, певних процедур і стадій, врегульованих нормами міжнародного і внутрішньодержавного права. При реалізації міжнародно-правових заходів боротьби зі злочинністю не можна ігнорувати визнані цивілізованим міжнародним співтовариством прав людини й варто опиратися на правові гарантії особи, у відношенні якої здійснюються примусові заходи. У сучасному міжнародному праві принцип дотримання прав і свобод людини є імперативною нормою, що закріпило обов'язок держав охороняти права людини. У зв'язку з чим, виникає необхідність ретельного вивчення проблеми, для запобігання можливого порушення прав людини під час здійснення екстрадиції.

Багато демократичних країн світу на національному рівні закріпили певні механізми захисту прав людини, і зокрема правопорушників. Так, наприклад, у законодавстві Великобританії передбачено, що ніхто не може бути виданий або утримуватися під вартою для видачі іншій державі, якщо вимога про видачу фактично

пред'явлена з метою обвинувачення або покарання особи, у зв'язку з національною, релігійною, расовою приналежністю, або політичним поглядам.

Найбільш актуальною на сучасному етапі є проблема реалізації права особи на захист. Згідно норм міжнародного права, екстрадиція здійснюється відносно не вже засудженої особи, а обвинуваченої, тому виникає один з досить болючих і складних процесуальних питань інституту екстрадиції, а саме про перевірку обґрунтованості висунутого обвинувачення з боку держави, а також забезпечення права на захист підозрюваної особи [1, С.531]. Європейська Конвенція про видачу правопорушників 1957 р. закріплює принцип «не можна судити двічі за одне й теж правопорушення», причому видача не здійснюється якщо особа не тільки вже засуджена, але і якщо вона виправдана або амністована згідно постанови судового органу країни, у якій вимагають видати правопорушника.

Сучасне міжнародне право встановило заборону на застосування в якості покарання смертної кари. Але деякі країни застосовують цей негуманний вид покарання, тому, з метою захисту прав людини, міжнародне право закріплює підстави для відмови в видачі особи, якщо в якості покарання, передбачається застосування до правопорушника страти, згідно до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р. У випадку видачі особи, запитуюча сторона повинна надати гарантії того, що при винесенні смертного вироку, він не буде приведений у виконання [2, С.1116].

Міждержавні угоди про екстрадицію повинні відповідати вимогам хартії прав людини, тому, якщо судова система запитуючої держави не відповідає вимогам Європейської конвенції прав людини, у видачі може бути відмовлено [2, С.1116]. Екстрадиція також не може бути застосована відносно тих запитуючих держав, де допускається жорстоке звернення із засудженими, застосовуються катування й де існує дискримінація по расових, релігійних або інших підставах.

Але, при цьому, захист прав людини не повинен стати перешкодою на шляху реалізації принципу невідворотності покарання. Цей момент відзначається і Європейським судом з прав людини, який звертає увагу на необхідність відповідного балансу між захистом інститутів демократії від злочинності, як загального інтересу, так і захистом прав індивіда [3, С. 456].

Але захистом прав затриманих, осіб що відбувають покарання, осіб які підлягають екстрадиції повинні перейматися не тільки міжнародні установи, але і національні органи держав. Так, найголовнішу роль при цьому повинні грати суди, оскільки з однієї сторони це орган, що безпосередньо здійснюють екстрадицію у більшості країн, і є гарантом захисту прав людини. У зв'язку із цим, більшість цивілізованих держав миру на національному рівні закріпило судовий контроль за дотриманням прав людини при здійсненні екстрадиції.

Значну функцію при захисті прав екстрадируємих осіб грають закордонні органи зовнішніх відносин держав. За даними дипломатичних представництв і консульських установ України за кордоном близько 10 тисяч громадян України були арештовані (затримані) або іншим шляхом позбавлені волі, понад 2,5 тис. громадян відбували покарання по вироках іноземних судів. Слід зазначити, що насправді наведені цифри можуть бути значно більшими, оскільки не завжди консульським

установам України стають відомі факти арешту (затримки) громадян України. По-перше, це пов'язане з тим, що правоохоронні органи деяких країн, зокрема Канади й держав ЄС, посилаючись на Віденську конвенцію про консульські відносини 1963 р., інформують іноземні дипломатичні представництва й консульські установи про арешт їхніх громадян тільки на вимогу самих арештованих. По-друге, ряд країн порушують положення двосторонніх консульських угод щодо обов'язкового інформування консульської установи України про факт затримки або арешту громадян України [4, С. 102]. При цьому, Віденська конвенція про консульські відносини 1963р., яка ратифікована Україною, закріплює права й обов'язки дипломатичних представництв і консульських установ держав по захисту громадян України, арештованих (затриманих), засуджених або іншим способом позбавлених волі на території іноземних держав [5, С. 315].

В двосторонніх міждержавних угодах про взаємну правову допомогу закріплюються положення про те, що компетентні органи кожної зі сторін зобов'язані у всіх випадках негайно (як правило, протягом 3-х діб) повідомляти консульські установи іншої сторони договору, акредитованої на її території, про факт арешту (затримки) її громадянина. Однак передбачається обов'язок сторін по такому інформуванню тільки на вимогу особи, позбавленої волі. У свою чергу, на території України мають місце випадки несвоєчасного інформування Міністерства закордонних справ про затримку іноземних громадян. Тому при затримці іноземного громадянина за заявою про розшук правоохоронного органа іноземної держави або при наявності даних про здійснення їм злочину на території іншої держави, необхідно негайно інформувати в порядку підпорядкованості УВС, МВС, НЦБ Інтерполу в Україні, прокуратуру області або прирівняну до неї прокуратуру, а також консульської установи.

Значущу роль, при захисті прав екстрадируємих осіб грають органи прокуратури. Вивчення практики дотримання законодавства по екстрадиції показало, що правоохоронні органи на місцях допускають порушення вимог Конвенції про правову допомогу й правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993р. й інших міжнародно-правових угод. Зокрема, у Генеральну прокуратуру України надходять запити з порушенням строків їхньої підготовки, без додатка всіх необхідних документів, з порушенням вимог оформлення документів. Всі ці недоліки змушують Генеральну прокуратуру повертати запити на доробку або запитувати додаткові відомості, що спричиняє порушення прав. Мають місце випадки, коли органи внутрішніх справ, затримавши особу за заявою про розшук правоохоронних органів іноземної держави, інформують тільки останніх, не повідомляють про затримку органам прокуратури України, а прокурори на місцях не виявляють таких фактів і не доводять до відома Генеральну прокуратуру. В результаті такі особи довгий час утримуються під вартою, а іноді й звільняються з-під її до надходження й розгляду клопотань про їхню видачу, а Генеральна прокуратура через свою неінформованість не в змозі повідомити компетентні центральні органи іноземних держав про затримку обвинувачуваних і прискорити підготовку відповідних клопотань.

Запити правоохоронних органів України по екстрадиції залишаються без розгляду у випадках, коли мова йде про видачу осіб, які є громадянами запитуваної держави й не підлягають видачі. У цих випадках Генеральною прокуратурою ініціаторам видачі роз'яснюється можливість залучення винних до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому ст. ст. 72, 73 Конвенції й відповідних положень інших міжнародних договорів. Мають місце факти, коли на території закордонних країн по заявах про розшук правоохоронних органів України затримуються особи, щодо яких не обрана запобіжний захід - взяття під варту, або кримінальна справа закрита, а розшук не припинений. У таких випадках Генеральна прокуратура змушена вживати заходів до негайного звільнення цих осіб з під варту, звертаючись із відповідними запитами в органи іноземних держав [6, С. 65]. У цьому випадку необхідно підсилити органами прокуратури нагляд за дотриманням чинного законодавства, пов'язаного з екстрадицією осіб, і при перевірці звернути увагу на обґрунтованість утримання під вартою іноземних громадян, осіб без громадянства. При цьому існує інша проблема - затягування розгляду справ як в українських, так й іноземних судах. На засіданні науково-консультаційної ради Верховного суду України також було відзначено, що механізм виконання європейських конвенцій з питань карного судочинства є занадто складним, що приводить до тривалого рішення питань, пов'язаних з наданням правової допомоги по кримінальних справах [7, С. 4].

Таким чином слід зауважити, незважаючи на те, що права людини закріплені в більшості міжнародно-правових, в законодавствах більшості країн, їх реалізація національними органами, а зокрема правоохоронними органами є недосконалою, що приводить до порушення прав людини під час екстрадиції, тому важливо, перш за все на національному рівні удосконалити механізми по виконанню міжнародних зобов'язань держав у сфері прав людини.

Список джерел та літератури:

1. Международное право: учебник/ Отв.ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. – 2 –е изд., перераб и доп. – М.: Международные отношения, 2005. – 816 с.
2. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога. Кн.1. Збірник документів. – К. – 1996. – С. 1116.
3. Европейская конвенция о выдаче правонарушителей // Права человека: сборник международных документов. – Варшава. – 2002. – С. 456 – 457.
4. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної ради України з прав людини. — К., 2003. — С. 102-103.
5. Юридический ежегодник ООН 1972г. - Нью-Йорк, 1978. - С.314-325
6. Кравчук С. Застосування законодавства, що регулює питання екстрадиції // Право України. - 1998. - № 8. -С.64 – 69.
7. Буткевич В.Г. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії//Вісник Верховного Суду України. - 2004. - №4. - С.2-8.

Поступила в редакцію: 23.12.2006 г.